

BO I PARLANT D'ORTOPÈDIA

COL·LECCIÓ DE RECULLS LEXICogrÀFICS BERENGUER SARRIERA

Generalitat de Catalunya
Departament de Sanitat
i Seguretat Social

COL·LECCIÓ DE RECULLS LEXICOGRÀFICS
BERENGUER SARRIERA

8

BO I PARLANT D'ORTOPÈDIA

Barcelona, 1994

Generalitat de Catalunya
**Departament de Sanitat
i Seguretat Social**

BIBLIOTECA DE CATALUNYA. DADES CIP:

Casassas, Oriol

Bo i parlant d'ortopèdia

ISBN 84-393-3266-1

I. Ramis i Coris, Joaquim II. Catalunya.

Departament de Sanitat i Seguretat Social

III. Títol IV. Col·lecció 1. Ortopèdia —

Terminologia 2. Català mèdic 3. Castellà mèdic

617.3(038)

804.99-3=60

Coberta:

Els sants Cosme i Damià, detall de la predel·la del retaule dels sants Abdó i Senén de Jaume Huguet, a Santa Maria de Terrassa (1459-60).

Fotografia de Carles Aymerich

Fons del Museu de Terrassa

© Generalitat de Catalunya
Departament de Sanitat i Seguretat Social

1a. edició: Barcelona, febrer 1995

Tiratge: 8.500 exemplars

ISBN: 84-393-3266-1

Dipòsit legal: B. 39.653-1994

Coordinació editorial: Secció de Publicacions de la Secretaria General

Disseny: Núria Gené

Impressió: Cuscó Arts Gràfiques, S.A.

C/. Almirall Oquendo, 160 - 08930-Sant Adrià de Besòs

Aquest recull lexicogràfic ha estat redactat per
Oriol Casassas i Joaquim Ramis i Coris
de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears

Col·lecció de reculls lexicogràfics Berenguer Sarriera

«E per ço que aquest Regiment, qui tan planerament és ordonat, pusca tenir o fer profit a aquels qui no entenen latí, és vengut a plaer a la molt alta senyora dona Na Blanca, per la gràcia de Déu reyna d'Aragó, que ha manat a mi, Berenguer Sarriera, surgian, que trelat aquest libre de latí en romanç; e yo, per satisfer a son manament, són-me entramès a tresladar aquest libre.» (Del pròleg de la versió catalana del Regiment de sanitat a Jaume II, d'Arnau de Vilanova.)

ÍNDEX

Presentació	9
Intenció	11
El punt de partida	13
El paisatge circumdant	19
Les imatges indispensables	23
En general, i no menys important	27
Molt especial i de cap a peus	31
El cap	32
El tronc i la columna	34
L'extremitat superior	37
L'extremitat inferior	40
Què hi farem?	45
Vocabulari castellà-català	51
Apèndix anglès-català	61
Agraïments	63

Recordo que, quan l'Oriol Casassas i jo arribàrem a la Universitat de Barcelona al començament de la dècada dels quaranta, la identitat dels Països Catalans sofria l'agressió més dura de la seva història contra la seva llengua, la seva cultura, els seus símbols, la seva economia. D'una manera total i sistemàtica, l'agressió tendia a fer desaparèixer la manifestació més evident d'aquesta identitat: la llengua. Era l'intent de convertir en realitat la frase del general Joaquín Milans del Bosch *Cataluña no existe*, adreçada, l'any 1924, a Pompeu Fabra, llavors president de l'Ateneu Barcelonès, el qual, en el discurs inaugural de curs de l'entitat, havia pronunciat frases que no agradaven a una determinada premsa i a uns determinats polítics. I els intel·lectuals i els polítics que manaven durant la dictadura dels anys vint tenien les mateixes idees que els que manaven els anys quaranta, sinó que aquests darrers, de més a més, havien guanyat una guerra.

Els qui aleshores érem joves universitaris, als quals hom deia que el català havia deixat d'existir, vam cercar, i vam trobar, intel·lectuals fora de la universitat que, en el món difícil de la clandestinitat, ens ajudessin a seguir el consell que, en el discurs de l'any 1924 a l'Ateneu, Pompeu Fabra havia donat a tothom: «No ens deixem guanyar pel cansament, ni per la impaciència, ni pel derrotisme». Homes com el meteoròleg Eduard Fontserè, el botànic Pius Font i Quer, el metge Leandre Cervera, l'escriptor Carles Riba, el filòleg R. Aramon i Serra, i d'altres encara, ens havien ensenyat que la defensa de la llengua catalana era fonamental per a la nostra supervivència com a nació. I que, perquè la llengua exercís la funció que havíem d'exigir-li, calia que arribéssim a obtenir-ne l'ús total, és a dir, en tots els àmbits de la vida col·lectiva, tant territorials com socials, i amb tota la seva dignitat de llengua de cultura apta per a tots aquests usos. Aitrament, la llengua es decandiria i, amb ella, la nostra identitat nacional.

Aquests objectius demanaven una gran exigència interna i una tensió externa molt dura. Les circumstàncies absolutament anormals en què el nostre país vivia fa cinquanta anys si d'una banda feien la tasca ben difícil, de l'altra la feien molt clara. Avui vivim un temps que tendeix a la normalitat. No hi ha dubte que el fet d'haver passat, d'una situació en què no era permès d'imprimir ni tan sols una targeta de visita en català i no ho era tampoc de dir-hi una paraula en públic, a una altra en què aquestes prohibicions no existeixen és un avenç considerable.

Tanmateix, s'enganyaria qui pensés que hem assolit la normalitat de qualsevol altra llengua europea de cultura. Encara n'estem lluny. I en canvi, una falsa sensació de normalitat produeix una distensió perillosa. Fins i tot alguns consideren que ja no calen ni l'exigència ni la tensió. I això encara ho és més de perillós. Si volem per a la llengua catalana la totalitat que des de fa gairebé dos segles ha esdevingut l'objectiu col·lectiu ens són absolutament indispensables l'exigència i la tensió.

En aquesta tasca no hi ha cap ambició irrenunciable ni cap àmbit petit. El camp de l'ortopèdia és tan necessari com qualsevol altre. Els autors d'aquest llibre han reeixit a compaginar l'exigència i la tensió intel·lectual amb un to irònic i una prosa àgil que en fan una obra agradable i eficaç. No era senzill de fer-ho i, tot i que el resultat no ho revela, tanta és la fluïdesa del text, el fet d'aconseguir-ho ha volgut un esforç considerable. Però Oriol Casassas i Joaquim Ramis, com palesa llur trajectòria de tants anys, són dels qui no s'han deixat guanyar «pel cansament, ni per la impaciència, ni pel derrotisme». El lector que haurà arribat fins ací no s'hi aturarà i veurà que no exagero.

Jordi Carbonell

Membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans

Ja no ens en queda cap testimoni i, és clar, hem de recórrer a les cròniques; això sí, ens fiarem d'unes que mereixen tota la confiança del món. Diuen que a les deu del matí del dia vint-i-cinc de juny de mil nou-cents vint-i-tres, a Lleida, amb motiu del Cinquè Congrès de Metges de Llengua Catalana, es reuniren uns especialistes per parlar de les fractures complicades. Uns metges –uns mestres– que es deien, d'entre un grup nombrós, Josep Maria Vilardell, Frederic Pell i Cuffi, Manuel Corachan, Ribas i Ribas, Garcia Tornel, Pujol i Brull. Tractaren dels calls defectuosos, de l'extensió contínua, dels empelts tendinosos, de l'artroplàstia, de les seqüeles i de cent qüestions més. Eren temps de la Mancomunitat que, amb l'Escola del Treball, la d'Infermeres, la de Bibliotecàries, l'Institut d'Estudis Catalans, la Biblioteca de Catalunya, el Servei d'Assistència Social als Tuberculosos i tantes altres realitzacions, havia fet possible al país una il·lusionada disposició que el desempallegava de rèmores provincianes i l'acostava a models septentrionals. És clar, aquells metges reunits a Lleida participaven de la il·lusió comuna i, no cal dir, s'expressaven en la llengua pròpia del país, naturalment, suficientment.

D'aleshores ençà ha plogut molt i la pluja no sempre ha estat benigna, d'aquella que els sembrats agraeixen. Fins i tot, de vegades, ha truncat l'esperança d'una bona collita.

A més, potser mai com en els decennis transcorreguts la ciència i la tècnica no han fet tan grans passos; i cada innovació ha arribat de parella amb el terme que la identifica.

Per una raó o per una altra, avui, quan la gent de bona voluntat es reuneix per parlar de les fractures complicades o del peu de pinya o del sol i de la

lluna o de la metempsicosi, no és gens estrany que s'entrebanqui amb alguna vacil·lació o que topi amb un interrogant. No tan sols no és estrany sinó que és, fins i tot, normal, pel seu caràcter de problema d'abast universal. Ara mateix arriben notícies que a França han dictat mesures per evitar que el peix gros anglès continuï menjant-se el francès científic. Es veu que els parers responsables són de l'opinió –potser per raons estètiques, potser per raons ètiques– que la renúncia a elements tan essencials com les arrels és un atemptat a la pròpia vitalitat.

El fet és que qualsevol contribució a procurar que els entrebancs i les topades siguin, de mica en mica, cada vegada més rars és mereixedora, com a mínim, de respecte. La intenció de «Bo i parlant d'Ortopèdia» va, a la clara però sense deliris de panacea, per aquest camí. I tant.

Tant els oftalmòlegs com els analistes com els psiquiatres –tots els metges– han començat el camí de la professió amb l'estudi de l'anatomia. I potser en més d'un cas no hauria calgut. Ara, els cirurgians i els ortopedes sí que no se'n podrien passar; l'anatomia els és indispensable. És per això que la història ha donat tan sovint molt notables mestres de cirurgia que, alhora, eren autoritats en anatomia; des de Vesalius a Gimbernat.

El punt de partida, doncs, d'aquest llarg camí que va de la juvenesa de l'estudiant a la responsabilitat de l'ortopeda o del traumatòleg és, sense cap dubte, l'anatomia. Amb la sort que la matèria, al llarg dels temps, ha guanyat una precisió i una concisió que la fan molt més còmoda i més simpàtica. Durant segles i segles els nou llibres d'anatomia del venerat Galè –tot i els errors que els farcién– foren article de fe; el Renaixement trencà aquesta submissió i donà lloc, amb estudis directes sobre el cos humà, a figures com Vesalius –amb la seva «*De humanis corporis fabrica*» del 1543. Érem en el bon camí, però encara calia esbrossar-lo. Que, posem per cas, l'anatomista també renaixentista Iacopo Berengario da Carpi, professor de Bolonya i de Ferrara, en els seus «*Commentaria*» sobre anatomia exhibia un luxe de sinònims confusionari i entorpidor: de la traquearteria, per exemple, en cita fins a onze, amb uns literaris «*pulmonis canna*» o «*spiritualis fistula*» entre ells. Massa noms per a una mateixa cosa.

Ara és diferent; gairebé totes les parts del cos són conegudes per un únic nom i el problema –si és que n'hi ha– és conèixer-lo i saber-ne la correcta ortografia.

De totes maneres, amb la nomenclatura anatòmica passa ben bé el mateix

que amb la toponímia: són d'una prodigalitat que no té fi. Quan hom ha après els noms dels pobles de la Vall Ferrera i ja resulten familiars Alins, Àreu o Norís, apareix el Monteixo i el pla de Boet i l'estany d'Areste o el port de Canalbona i després, encara, el turó del Sentinella o la coma d'Aixeus. De manera semblant, un cop hem dit –inequívocament– **fèmur**, ve allò del **cap**, del **coll**, dels **trocànters** i dels **còndils** i després, fatigosament, la **cresta intertrocanteriana**, la **línia aspra**, l'**escotadura intercondílica**, el **buit supra-troclear**, la **politja femoral**, les **fossetes d'inserció muscular**, etcètera, etcètera. És més que evident, doncs, que l'intent d'enumerar –ni que sigui alt per alt– els termes de l'anatomia del sistema locomotor en un reduït espai es veuria condemnat –de totes, totes– al fracàs; el sentit comú recomana de no moure's d'unes esparses consideracions sobre el tema.

Un tema que comprèn –seguint l'ordre clàssic– els **ossos**, els **músculs** i les **articulacions**, un conjunt d'estructures distribuïdes sàviament per unes regions de noms precisos i vells, alguns dels quals encara hi ha persones distretes que s'entesten a confondre:

- el **muscle**, per exemple, és, només, la part superior i lateral de l'espatlla; mentre que els músculs integren la musculatura.
- l'**espatlla** és la regió superior i lateral del cos, a cada costat del coll; mentre que l'**esquena**, molt més extensa, és la part posterior del cos, des de les espatlles fins a la cintura pelviana.

Amb el **braç** i l'**avantbraç**, el **colze** i el **canell**, la **cuixa** i la **cama** i el **genoll** i el **turmell**, els observadors opinen que –des del punt de vista de la seguretat terminològica– hom pot ésser raonablement més optimista.

En canvi, amb l'anca i el maluc sovint tornen les vacil·lacions:

- l'**anca** és la regió anatòmica que comprèn la part lateral i posterolateral de l'arrel de l'extremitat inferior. És constituïda per una estructura

- esquelètica (el maluc o articulació de l'anca), una massa muscular, teixit adipós i subcutani i pell;
- mentre que el **maluc** és una regió òsteo-articular constituïda per la part inferoexterna de l'os coxal i la superior del fèmur.

La menció d'aquest respectabilíssim os que és el fèmur condueix a comentar l'origen divers dels termes anatòmics. **Fèmur, tibia i cúbit**, per exemple, són simplement la versió catalana dels mots llatins *femur, tibia i cubitus* que, respectivament, signifiquen cuixa, cama i colze. D'altres mots són deguts a les semblances que alguna imaginació fèrtil va veure entre una estructura anatòmica i un objecte quotidià: **ròtula i clavícula**, posem per cas, venen dels diminutius llatins de roda i de clau. Ara, quan de debò la imaginació dels encarregats de l'assignació de noms s'eleva a categoria de creació literària és quan entra en joc el sufix grec **-oide**, que indica «en forma de», «semblant a». Diem –innocents– **etmoide, esfenoide, escafoide**, parlem de la cavitat **cotiloide** o de la **glenoide**, de l'apèndix **xifoide** o de l'apòfisi **estiloide**, la **coracoide** i la **coronoide** i estem fent un recital de semblances: respectivament, a un sedàs, a un tascó, a una barca, a una tassa, a una conca, a una espasa, a un estilet, a un bec de corb i a un poderós i negre bec de cornella.

Ara bé, les semblances poder ser múltiples però el sufix sempre és el mateix: tant si parlem d'un terme anatòmic com d'un de qualsevol altra disciplina, el català adopta invariablement el sufix **-oide**, com fa l'italià. Si l'anglès ha optat per *-oid*, el francès per *-oïde* i el castellà deixa triar entre *-oide* i *-oides*, són ben lliures de fer-ho, però fugim de mimetismes i no fem ús de cap altre sufix que **-oide**.

I ja que es tracta d'esmentar particularitats dels sufixos, vindrà a tomb de fer atenció a **-fisi** i adonar-se que no acaba en essa. Així, tenim **epífisi, diàfisi, apòfisi, símfisi**, on el sufix és la forma que ha adoptat en català el mot grec *physis*, que significa «creixement».

Sempre que són mencionats els termes epífisi i diàfisi és que hom fa referència a un dels **ossos llargs**, els quals –sense excepció i com a conseqüència d'un lloable desig de precisió– han estat dividits –imaginàriament, és clar– en **terços**: el **superior**, l'**inferior** i el del mig, que no és el terç «*mig*» sinó el **terç mitjà**. Alerta, doncs!

Els músculs i les articulacions tenen una característica comuna: que posen en relació dues o més estructures òssies. Això fa que en in comptables casos llurs denominacions siguin mots composts: els músculs **esterno-clido-mastoïdal**, **ilio-costal** o **sacro-espinal** i les articulacions **acròmio-clavicular**, **tíbio-tarsiana** o **coxo-femoral**.

En un mot compost, sempre que entre les seves parts existeixi una **relació copulativa**, és aconsellable de separar els components amb un **guionet**. Dit d'una altra manera, intercalarem un guionet quan podríem substituir-lo per la conjunció copulativa i. Per exemple, res no ens privaria de parlar del múscul que s'insereix a l'estern i a la clavícula i a l'apòfisi mastoïde; guionet, doncs. I igualment ens entendríem si ens referíssim a l'articulació que relaciona l'os coxal i el fèmur; doncs, guionet també.

Per contra, mots composts com ara **intercarpiana** o **mediotarsiana**, on –claríssimament– els components no poden anar units per la conjunció copulativa, no cal que facin ús del plàcid guionet.

També entre les denominacions dels músculs trobem –això sí, amb menys profusió que entre les dels ossos– el sufix de les semblances o de les formes, el sufix **-oide**. El múscul **deltoide** ha rebut aquest nom per la forma que té de delta majúscula i el **romboide**, major o menor, per la forma de rombe. En canvi, el sufix que en miologia es prodiga és **-oïdal**: l'**esterno-clido-mastoïdal**, el **pteriogòidal**, el **tiro-hioïdal**.

Si mastoide vol dir semblant a una mamella, pterigoide semblant a una ala i hioide semblant a la lletra ípsilon, els músculs mencionats reben les denominacions citades perquè s'insereixen en formacions que tenen, respectivament, forma de mamella, d'ala i de lletra ípsilon, però **el múscul no té de cap manera aquestes formes** i, per tant, **no pot fer ús del sufix -oide**. Hom ha recorregut al sufix -oïdal, que tindria el significat de «relacionat amb quelcom que té forma de, o que és semblant a».

I com que resulta que l'heroi mític de la guerra de Troia que la mare, de petit, submergí per a fer-lo invulnerable duia un nom amb dues lambdes, el català, per **fidelitat etimològica**, l'ha transcrit amb una **ela geminada** i, així, les persones informades parlen del **tendó d'Aquil·les**.

Sempre que un ètim llatí sigui escrit amb dues eles o un de grec amb dues lambdes, el català –a semblança de l'anglès, el francès, l'italià o l'alemany– en guardarà record i farà servir la ela geminada: direm **axil·la** i **medul·la** i **mal·lèol** i **maxil·lar** i **cel·la** i **fontanel·la**, tant si és bregmàtica com lambdoide. I **cèl·lula**, és clar.

No cal haver donat la volta al món per estar conveçut que, molt sovint, és tan interessant –o més– l'entorn d'un indret geogràfic que l'indret mateix. Si algú ho posa en dubte, només cal que pugi al Tibidabo, que hi trobarà unes ensibornadores i espantosos atraccions i molt de soroll; el paisatge circumdant, en canvi, li oferirà l'estesa de la ciutat amb la calitja que la fa irreal o el Vallès i Sant Llorenç del Munt o Montserrat, segons cap a on dirigeixi la mirada. Aquesta divagació paisatgística vol justificar l'atenció que el text es disposa a concedir a vasos i nervis, sense que això resti –és clar– ni una engruna de la condició d'imprescindibles que tenen ossos, músculs i articulacions.

Els ossos, a més, en el camp de la terminologia tenen una indiscutible prioritat: cada os té el seu nom, que no ha manllevat de res ni de ningú. Alguns músculs potser també (psoes, gluti, deltoide, bíceps, bessons), però la majoria deuen el nom a la funció que fan o a les relacions –és clar– amb un os: oponent, flexor, buccinador, adductor, etc, o tibial, intercostal, dorsal, peroneal, zigomàtic, etc. Les articulacions –pobretes– amb les artèries, les venes i els nervis de l'anatomia que governen els ortopedes i els traumatòlegs, en la immensa majoria dels casos han estat batejades amb un adjectiu que –no podia ésser altrament– indica la relació amb la formació òssia pròxima. Aquest fet simplifica les coses, perquè les terminacions adjectivals són limitades i només en calen tres o quatre per a formar el nom d'una grandíssima proporció d'aquestes estructures «de segona».

Pel que fa a les **artèries**, les denominacions amb les terminacions -al, -ia i -ar integren ja una dilatada llista.

La terminació **-al** és molt productiva i gens conflictiva: **humeral, cubital, radial, femoral, tibial, peroneal** (atenció, cast. *peronea*), **digital, intercostal**, etc. En alguns casos la referència a les formacions veïnes és doble, com ara en l'artèria **tòraco-acromial** –també dita **acròmio-toràcica**–, la qual cosa fa que s'origini un mot compost amb un **guionet intercalat, ja que la relació entre els components és de caràcter copulatiu**. Evidentment, podríem dir que l'artèria mencionada és la de l'acromi i del tòrax.

És convenient d'observar que en els mots composts amb guionet, el primer component és tractat –pel que fa a l'accentuació– com a mot independent i per això, en l'exemple anterior, duen accent tant tòraco- com acròmio-, per llur condició de termes esdrúixols;

la terminació **-ia** potser demana un petit comentari. Permet de donar nom a les artèries **glútia, poplítia, interòssia, nutricia**, etc, totes elles amb accent. En català, **la i feble no forma diftong amb la vocal següent** i en conseqüència tant **artèria** com el plural **artèries** com **glútia** i les seves companyes de l'exemple són mots esdrúixols que, és clar, s'han d'accentuar.

Diguem de passada que la modesta **poplítia** se les campa –amb un sentit comú digne d'alabança– pel **buit popliti**, regió que els avis de la majoria dels lectors anomenaven **sofraja de la cama** (i els avis castellans, *corva*), per distingir-la de la **sofraja del braç**, la part oposada al colze. Són denominacions –velles, precises, sores– que no haurien de caure de la memòria;

la terminació **-ar** entra també en una bona llista: **axil·lar, lumbar, acetabular, escapular, genicular, plantar, mal·leolar**. En qualsevol atlas d'anatomia, la presència d'aquestes artèries és ben visible gràcies al color vermell amb què hi apareixen; algunes, però, destaquen especialment –l'**axil·lar** o la **mal·leolar**– en virtut de la imprescindible **ela geminada** que les distingeix. Sobretot, que ningú no l'oblidi!

I encara es podrien trobar digníssimes artèries que fugen d'aquestes terminacions més comunes: l'**arcuada** del peu o **metatarsiana**, les **sacres**, les **metacarpianes**, les **circumflexes**, les **bessones**, la **toràcica**; a ben segur

també podrien ésser objecte d'algun comentari, el qual, inevitablement, robaria un espai que –ben justament– correspon a venes i nervis.

Pel que fa a les **venes**, el discurs lexicogràfic forçosament ha de resultar pobre. Són vasos de retorn i, com que en tots els viatges l'anada precedeix la tornada, les artèries sempre els passen davant. Sort tenen –en el camp del nostre interès– de les **venes safenes**, la **safena externa**, la **safena interna** i la **safena accessòria**, aquesta amb la riquesa de les dues esses i la o accentuada; i de la **vena àziga** i les **hemiàziques**, i de la **jugular**, la de la sonora jota inicial.

A part d'aquestes particularitats, trobem les venes de la terminació adjectival **-ar** (l'**axil·lar**, la **maxil·lar**), les de la **-al** (**femoral**, **cubital**, **cervical**) i les de la **-ia** (**glútia**, **poplítia**, **interòssies**). I, és clar, les de la miscel·lània: les **sacres**, la **circumflexa**, les **metacarpianes**, etc.

I, finalment, pel que fa als **nervis** és inevitable de no incórrer en repeticions: la terminació **-ar** (nervi **axil·lar** o circumflex, **maxil·lar**, **lumbar**), la terminació **-al** (**cervical**, **espinal** o raquidi, **femoral** o **crural**, **radial**) i la terminació masculina **-i** (**popliti**, **gluti**, **músculo-cutani**, **interossi**); la ela geminada (**axil·lar**) i el guionet (**músculo-cutani**). Al marge queden les terminacions de la varietat (el nervi **ciàtic**, el **sacre**, el **safè**, el **medià**).

Potser mitigaria la monotonia l'advertiment que **circumflex** acaba en ics, a l'igual que tots aquests mots castellans acabats en **-jo**. Si no volem que ens titllin de poc informats, hem de dir **annex**, **complex** i **reflex** o, en plural, **circumflexos**, **annexos**, **complexos** i **reflexos**.

El nervi **medià** sí que brinda un comentari. Atenció: allò que és entre dues altres parts en una successió rep el qualificatiu de **mitjà** (el

germà mitjà, l'artèria genicular mitjana –entre la superior i la inferior), però allò que és situat en el pla que divideix el cos o una extremitat en dues meitats –dreta i esquerra– rep el qualificatiu de **medià**. El nervi medià, doncs, sense excuses.

L'any 23, en aquell Congrés de Lleida, una de les ponències tractava de la radiologia de les fractures. El ponent començà «enaltint el savi alemany Röntgen pel seu descobriment que ens ensenya les formes de les línies de fractura, l'existència de resquills, etc, etc.» Celebrà que «avui en dia la generalització dels raigs X és molt gran a l'ensems que necessària».

Feia no gaire més d'un quart de segle que havien estat fetes, a Barcelona, les primeres radiografies de l'Estat (1896) –com a treball experimental– i l'ús de la radiologia, els dies del Congrés, encara era –en molts àmbits– una novetat. De Lleida ençà han passat uns setanta anys i mai, en la història de la humanitat, no s'havia produït –pel que fa a l'exploració mèdica– un salt tan gran com el que ha tingut lloc durant aquest temps.

Si avui veiéssim un turista –encara que no fos japonès– sense la cambra fotogràfica corresponent, segurament correriem a contar-ho a la família i als amics. Ens causaria una sorpresa fora mida, comparable només a la que provocaria la contemplació –inconcebible– d'un especialista d'ossos que fes diagnòstics i seguís evolucions prescindint del ric arsenal d'imatges indispensables. Que avui poden ésser obtingudes per mitjà de meravelloses tècniques, molt diverses, la qual cosa no vol dir que a cada **torçada** de peu hom hagi de córrer a posar-les totes en marxa.

El traumatòleg i l'ortopeda també sol·liciten –amb la certesa que els aplanaran el camí diagnòstic– l'auxili del laboratori d'**anàlisis clíniques** i el de l'**anatomopatòleg**.

Naturalment, sol·liciten unes **anàlisis** que, a semblança de les hemòlisis, les paràlisis, les hidròlisis i les catàlisis, pertanyen al gènere femení.

I, és clar, demanen el concurs de l'**anatomopatòleg**, l'estudiós no de l'anatomia i de la patologia sinó el dels aspectes anatòmics de la patologia, que, per definició, no admetria en el mot compost que el denomina la intercalació d'una i copulativa i, per tant, no fa ús de cap guionet.

Ara bé, la gran contribució al treball dels nostres especialistes és, sense cap mena de dubte, el conjunt de les exploracions complementàries conduents al **diagnòstic per la imatge** i, davant de totes, la degana **radiologia**.

Per bé que el terme radiologia engloba l'ús diagnòstic i terapèutic de qualsevol radiació ionitzant, la consideració de degana es deu als centenaris **raigs X**, els quals –tot i el segle d'existència– encara són anomenats, alguna vegada, de forma errònia: el plural de raig és raigs, tant si són Röntgen com si són **ultraviolats**, com si són **infraroigs**.

Amb els raigs X és possible l'exploració de tot el cos, des de la **volta cranial** o els **sins** frontals fins al **planell tibial** o els **cuneiformes** del **tars**. Però, si les radiografies són seriadades i efectuades per **plans** o **talls** paral·lels, el rendiment diagnòstic obtingut és enormement superior. Amb aquesta tècnica –**tomografia** o planigrafia o estratigrafia– es féu un gran pas que, de totes maneres, era minúscul al costat del salt vertiginós que significà la **tomografia axial computada** o, simplement, **tomografia computada (TAC)**.

Ara com mai ve a tomb de contar la història d'aquell jardiner d'Allela que tenia l'encàrrec de regar amb una regadora d'aspersió unes roses «Llevantina» i calcular després, amb una calculadora nipona, quantes ja estaven al punt exacte d'esplendor. Quan havia enllestit, corria a dir, cada dia, a l'encarregat: –Ja he «regadoritzat» les flors i ja les he «calculadoritzat»–. El van fer visitar pel metge de l'empresa, que, pietosament, va emetre el diagnòstic de desequilibri cacofònic. La notícia s'estengué per la comarca i, de tots els que en tingueren coneixement i poc o molt feien ús d'una computadora, els que amb anterioritat parlaven de tomografia axial «computadoritzada» s'afanyaren a canviar d'adjectiu i –molt ben fet– sempre més digueren **tomografia axial computada**; per si de cas.

Saltant d'una cosa a una altra, cal fer menció de la **densitometria òssia**, que ens il·lustra de com van els afers metabòlics en una determinada zona esquelètica. Un informe de la densitometria de la columna lumbar i el fèmur proximal podria dir que la **mitjana** de la densitat mineral òssia de les vèrtebres examinades és de 0,838 g/cm², que indica una bona **mineralització**, i la del coll femoral és del 90,7% de la mitjana corresponent a l'edat, la qual cosa denota una ossificació molt per sobre del **llindar** de fractura.

Amb la confiança de no ferir la susceptibilitat de ningú, repetirem: que la paraula «*promig*» no és a cap diccionari i, en canvi, sí que hi és **mitjana**, suma d'una sèrie de valors dividida per llur nombre; i que **llindar** significa, a més d'altres sòlids conceptes, el valor extrem –màxim o mínim– d'una magnitud que, en ésser traspassat, fa que canviïn les característiques del sistema considerat.

I parlant de canvis, és obligat de referir-se al que ha experimentat l'exploració de les articulacions: es practicava sovint l'**artrografia**, amb un contrast que era simplement l'aire o bé una substància **radioopaca**, i ara s'ha generalitzat l'**artroscòpia**, amb uns **artroscopis** que són una delícia, tant per la riquesa de detalls que proporcionen com per la i final que els fa mots plans; com microscopi, fonendoscopi, laringoscopi, telescopi o periscopi. I que una voracitat viciosa no faci desaparèixer la vocal final.

I de l'admiració que desvetlla l'**ecografia**, què se'n pot dir? Ah, l'emissió de les **ones** ultrasòniques a través de la pell cap a l'òrgan a estudiar! Si la forta contusió ha estat al **tou de la cama** (o **panxell**, es pot triar), el **rastreig** ecogràfic permet demostrar l'absència d'imatges suggestives d'edema, d'hematoma o de ruptura **fibril·lar**, tant als **bessons** com al **solí**.

És una tècnica que roba el cor; sobretot quan hom té ben clar que **ona** (curta, llarga, sonora, pulsàtil) és el desplaçament de les partícules d'un **medi** elàstic en la propagació d'un moviment vibratori i que **onda** és la

porció còncava o convexa d'una línia o d'una superfície o d'un **gràfic** que tenen alternatives d'elevació i de depressió.

I sobretot si, sense fer cap cas de frívols cants de sirena, hom manté que mots com ara **rastreig**, bombardeig, passeig o tiroteig fan uns plurals inequívocs, consagrats pels temps, afegint una essa al singular, i prou.

D'altres traumatòlegs i ortopedes no paren de donar gràcies al benaurat moment que els posà a les mans els miracles de la gammagrafia i de la resonància nuclear magnètica. La **gammagrafia** –amb els **radioisòtops** i tot allò de la **captació del traçador**, dels **centelleigs** i de les **àrees fredes** i les **imatges calentes o hipercaptants**– els permet de veure amb tota la precisió del món les possibles repercussions encefàliques d'un traumatisme cranial d'aquells de debò.

Per **mitjà** de la **ressonància nuclear magnètica** es poden arribar a veure amb tota nitidesa els vasos sanguinis, sense que calgui injectar cap **medi** de contrast. No cal dir que l'aparició d'aquest pulcre **mitjà** d'exploració ha significat un autèntic esdeveniment.

Com també ho significaria l'eradicació dels lamentables titubeigs observables cada dia entre **mitjà** (fr. *moyen*) i **medi** (fr. *milieu*).

No costa gens d'entendre que la primera anada al Garraf el sorprengués d'aquella manera; els seus companys diuen que se'n feia creus. És que, de veritat, un massís amb més de dos-cents avencs –algun de més de 150 metres de profunditat, com el dels Esquirols de 180 o el de l'Esquerrà de 205– no és un massís que es trobi a cada pas. De totes maneres, si abans d'aventurar-se pel terreny hagués dedicat un temps –sense estalviar-lo– a informar-se sobre la constitució general de la zona i hagués après que es tracta d'un relleu càrstic, amb roques calcàries clivellades i solubles, hauria fet –sense sorpreses– una travessa molt més culta i més segura. Que no pel fet d'ésser una informació general és d'importància menor.

I si no, pensem en l'efecte que produiria un explorador del món dels ossos que quedés sorprès per una fractura espontània o una deformació, sense abans haver-se informat d'unes possibles **osteoporosi** o **osteomalàcia**. I sense tenir coneixement que l'**os poròtic** és de composició normal i, en canvi, el **reblaniment** de l'osteomalàcia és degut a la formació de **teixit osteoide**.

Segurament ningú no ha estudiat què són més nombrosos, si els avencs del Garraf o els mots que acaben en **-osi**; deu ésser perquè el tema no té –claríssimament– cap interès. No té l'interès que, en canvi, posseeix, pel que fa al sufix **-osi**, la derivació adjectival: dels substantius amb **-osi** en deriven –excepte en casos comptats– els adjectius amb **-òtic**. De porosi, **poròtic**; d'esclerosi, **escleròtic**; de fibrosi, **fibròtic**; de necrosi, **necròtic**; d'artrosi, **artròtic**; de cifosi, **cifòtic**; de lordosi, **lordòtic**; etcètera, etcètera.

Un altra qüestió digna també de remarcar és la suggestiva sonoritat de mots com ara **reblaniment** i el seu sinònim **remolliment**. Empreml-los.

Tot això de la terminologia científica –tan extensa– té, almenys, un avantatge: que moltes i moltes paraules tenen un sufix comú, o una comuna forma sufixada. És clar, per a totes elles regeixen unes mateixes normes i d'aquí que els usuaris en resultin beneficiats. Un exemple adient és el dels mots amb la forma sufixada **-plàsia**, procedent del verb grec *plássô*, formar. D'una banda, tots són mots esdrúixols i, naturalment, s'han d'accentuar i d'una altra fan, sense excepció, la mateixa derivació adjectival.

En aquest cas, la veu popular l'encerta i, unànimement, hom parla de material **plàstic** i d'arts **plàstiques**. Així és que –seguint aquest exemple– l'adjectiu corresponent a **aplàsia** és **aplàstic**, el de **displàsia** és **displàstic**, el d'**hipoplàsia** és **hipoplàstic** i el d'**hiperplàsia** és **hiperplàstic**. I és clar, l'adjectiu corresponent a **acondroplàsia** és **acondroplàstic** i el que correspon a **neoplàsia** és **neoplàstic**.

La veritat és que no hi ha res senzill. Tot just s'inicia la formació del teixit ossi i ja comencen les qüestions conflictives: per exemple, entre els mots **osteogènesi** i **osteogènia** existeix una gran proximitat, tant de tipus morfològic com etimològica, que provoca més d'una vacil·lació.

Ha estat convingut de reservar el sufix **-gènesi** per a indicar **formació o desenvolupament** i **-gènia** per a expressar **conjunt de coneixements**. Així, osteogènesi, embriogènesi, patogènesi, per exemple, indiquen el procés de formació, respectivament, d'os, de l'embrió i de malaltia; mentre que osteogènia, embriogènia i patogènia expressarien el conjunt de coneixements sobre aquells processos o, si es vol, la ciència que els estudia.

En el capítol de l'osteogènesi també podríem evocar la **dièresi** de l'**osteïna** i la de l'**escleroproteïna**, la **ela geminada** del **col·lagen** i el nom d'aquells elements que es diuen **calci** i **carboni** –des de sempre– i no **calç** ni **carbó**. Però altres veus reclamen l'atenció.

Que no sempre van bé les coses i amb massa freqüència es presenten les

temudes **malformacions**: de les **laxituds** i les **rigideses**, passant per les **luxacions congènites**, fins a les **dismèlies** –per excés o per defecte; això, deixant de banda les malformacions múltiples i les monstrositats.

Diuen que el bon sentit recomana d'aprofitar les ocasions; i el mot **laxitud** n'ofereix una. Laxitud és la qualitat de **lax**, que –com fix, reflex o convex– acaba en **x**. Un teixit és **lax** si cada fibra és **laxa**, i si molts dels teixits són **laxos** totes les extremitats seran **laxes**. I l'exemple és tan **fix** que pot servir de model als mots del grup.

En canvi, no són tan fixos els resultats del tractament dels **tumors** –ja siguin d'ossos, ja siguin de **parts toves**– perquè els investigadors no paren i cada dia es produeixen progressos en el camp de l'**oncoteràpia** i cada dia es va precisant el paper dels factors **cancerígens**.

En relació a aquests factors, ja fa qui sap el temps que es va precisar que el sufix **-gen**, que indica «**que genera**», seria reservat als casos en què el sentit fos ben bé aquest. Direm **cancerigen**, **hematogen** i **patogen** a allò que, respectivament, genera càncer, sang o malaltia. Mentre que el sufix **-gènic** s'empraria quan el significat del terme fos «**generat per**», «**generat en**» o «**generat o produït a través de**» i, per exemple, parlariem d'una caquèxia **cancerigènica**, d'una disseminació **hematogènica** o d'un conflicte **patogènic**.

Un petit detall sobre el qual tothom està d'acord és que quan un tumor produeix una **metàstasi** ho fa sempre sense cap essa final, si no és que la metàstasi sigui plural. Passa exactament el mateix que amb l'**artrosi** o la **paràlisi** o l'**anquilosi**. Ah, i quan una afecció produeix una anquilosi hem de dir que és una afecció –una artritis o una artrosi– **anquilopoètica**. Semblantment a com anomenem el procés generador de la sang –l'**hematopoesi**– o els òrgans **hematopoètics** que hi participen.

Per prolixos que semblin aquests advertiments, no s'ha sentit mai a dir que llur memorització hagi estat causa d'un **col·lapse** o d'un **xoc traumàtic** o, molt menys encara, d'una **síndrome d'esclafament**. No és pas tan difícil.

En canvi, allò que sembla realment difícil és l'eliminació dels **accidents de trànsit** o **de circulació**. (I que ningú no faci com aquell regidor saberut que parlava, alternadament, dels accidents de «*tràfic*» i dels de «*tráfec*».)

A part de les víctimes mortals que ocasionen, els accidents de trànsit omplen els hospitals de ferits amb **cremades**, **commocions** i **fractures**. En més d'un cas s'han produït **amputacions** o cal recórrer a practicar-ne, amb la preparació prèvia –ho sap bé prou el cirurgià– del **penjall de manegot**. Després la **resecció** i, al final, el **monyó**; i la **invalidesa**.

O potser hi haurà sort i només en resultarà un **esquinç** o una **fissura**. O potser no, potser l'accidentat tindrà **fractures**, ves a saber de quina de llurs múltiples formes: **oberta**, **impactada**, **helicoide**, **marginal** o **comminuta** amb aquells petits i pèrfids fragments ossis anomenats **resquills**. O **de canya** o **branca verda**, o **de bec de flauta**, o **de rebava**, també dita **de bambú**.

Temps era temps sovintejaven els refranys, com ara aquell de «cada terra fa sa guerra» que, per conveniència, podríem metamorfosar a «cada llengua –pel que fa a les locucions– té la seva preposició». I la del català és la **de**: nas **de** lloro, ull **de** vellut o camisa **de** quadres; doncs, igualment, nas **de** sella, tòrax **d'**embut o esclerosi **de** plaques. Sempre; això sí, si volem parlar correctament.

No té res d'especial que a l'hora de dur a terme una descripció especial de les parts que formen un conjunt –sigui de la matèria que es vulgui– se segueixi un ordre. En el nostre cas, l'ordre escollit es fa ben explícit a través de la vella expressió «de cap a peus», que el bon sentit ha adoptat en situacions semblants des de temps remotíssims.

Un exemple d'aquesta antiga tradició expressiva, el dóna la «Cirurgia» del mestre de Bolonya Pere d'Argilata. Quins temps aquells! La plàcida estabilitat científica de l'època feia que aquesta obra, reformadora de l'especialitat, estampada l'any 1480 a Venècia i traduïda del llatí a «la llengua vulgar catalana» vint-i-tres anys més tard, fos llibre de text i de consulta per als estudiosos de les nostres terres durant anys i panys. La traducció és de Narcís Solà, de Barcelona, els cirurgians Francesc Servent, Alfons Torrelleó i Joan Gelabert, «tots de la vila de Perpinyà», en feren la revisió i a Perpinyà l'imprimí el príncep dels impressors en caràcters gòtics l'alemany Joan Rosembach.

La «Cirurgia» de Pere d'Argilata consta de sis llibres, el contingut dels quals ens és anunciat en un Proemi que ja fa ús de l'expressió ordinativa: «En el segon llibre faré menció de tots els apostemes **del cap fins als peus...** i tostemps posaré els senyals. En el tercer llibre jo parlaré de les nafres **del cap fins als peus** i donaré mode de curar i socórrer els accidents.» El quart refereix les afeccions de les vísceres, «**del cap fins als peus**» i «en el cinquè vull parlar algun tant de decoració i embelliment començant **al cap i fins als peus**».

Després d'un tan il·lustre exemple, qui fóra capaç –en un recull relatiu a cirurgia– de seguir un ordre diferent del reiteradament assenyat «del cap fins als peus»?

El cap

El cap i, és clar, també el coll.

No ha de fer estrany que a l'inici d'aquests comentaris passi pel cap de més d'un la idea que, en efecte, en aquesta vida els entrebancs comencen molt aviat: el part, sovint, pot convertir-se en una autèntica pallissa i provocar els anomenats **traumatismes obstètrics** que, en el nostre camp, van des de l'innocent **cefalohematoma** o l'hematoma de l'**esterno-clido-mastoïdal** fins a la paràlisi facial o la del **plexo** braquial o les fractures més diverses.

Dir tècnica quirúrgica equival, etimològicament, a parlar de treball manual; el mot prové del grec *cheir cheirós*, que significa mà i que ha donat paraules com ara quirologia, quiromegàlia o quiroplàstia, en les quals, invariablement, **el grup vocàlic grec èpsilon i iota ha passat al català com a i**. I tothom tan content.

Igualment, en el mot grec *kleís kleidós*, que significa clau i que ha donat lloc a la forma prefixada que indica relació amb la clavícula, aquell grup vocàlic ha d'ésser convertit al passar al català en una **i**. Direm **clidec-tomia**, **clidorrexi** o **clido-mastoïdal**, i tothom tan content.

Per cert, es diu que aquest enutjós hematoma esterno-clido-mastoïdal pot arribar a provocar un **torticoli** que, tant si és passatger com si és permanent, sempre és del gènere **masculí** i sempre és un mot **pla**.

I encara sort n'hi ha –gràcies a allò que la naturalesa és molt sàvia– que els ossos del crani, a l'hora del naixement, estan units per unes sutures fibroses, flexibles, que en els punts de confluència donen lloc a les **fontanel·les**, de les quals les més importants són la **bregmàtica** i la **lambdoide**.

Quan una o varies de les **sutures cranials** no saben la seva obligació i se'ls ocorre d'ossificar-se abans d'hora, malament rai: la **craniosinostosi** pot

donar tota una varietat de deformitats, l'**escafocefàlia**, l'**oxicefàlia** o **turri-
cefàlia**, la **trigonocefàlia** i encara d'altres.

A aquestes sorpreses que pot donar la **volta cranial** –des de l'**occípit** al **front** i des d'un **penyal** (o d'una **templa**) a l'altre– cal afegir les que poden donar els llavis i la **volta palatal**: les **fissures**. El **llavi leporí** (o **llavi fes**) dóna problemes de diversa índole i no cal dir si també afecta el paladar. Per començar, l'**envà nasal** no sap on s'ha de recolzar.

La terminologia, com que és condescendent, no veu gens ni mica amb mals ulls que, qui vulgui, en comptes de dir fissura digui **fenedura**, ni que hom digui **el pols** en comptes de la templa. Ara, en allò que no transigirà mai és a fer el mot **el front** d'un altre gènere que no sigui el masculí.

I si els **mamellons fronto-nasal** i **maxil·lars** s'hi miressin una mica més a l'hora de soldar-se, tots hi sortiríem guanyant.

De totes maneres, no són només els misteris del desenvolupament embriònic i fetal els que no haurien de fer maniobres intempestives i esvalotades, perquè –alguna vegada– és un fórceps poc assenyat el causant d'estropicis. Autors d'experiència han arribat a descriure fractures **supraorbitàries** o fractures de **maxil·lar**, provocades per aquest motiu.

Encara que en aquesta primera etapa de l'existència tot anés com una seda, no per això desapareixeria per la resta de la vida el tragí de reparar desventurats desperfectes d'aquesta regió capital: prou se n'ocupen –sobretot– les motocicletes i els automòbils, que diàriament causen des d'una simple **excoriació** o un hematoma al **cuir cabellut**, per exemple, fins a ferides fatals amb **enfonsament** d'ossos del crani i **hemorràgies** diverses intracranials (**subaracnoïdals**, per dir-ne unes).

Les estadístiques demostren que gairebé tothom sap que **aracnoide** vol dir semblant a una teranyina; i és que realment aquesta meninge té l'aparença d'una teranyina. Ara, de les infinites hemorràgies que s'hi han produït al llarg de la història no n'hi ha hagut cap que, ni remotament, s'assemblés al tènue teixit de les aranyes. Per això, a l'hora d'adjectivar-les, no es fa ús d'aracnoide sinó d'**aracnoïdal**.

Dels ossos del crani i de la cara, les fractures els poden afectar tots. Potser les de més greus conseqüències són les fractures de la **base del crani**, tant si afecten la **fossa** anterior, com la posterior o la mitjana. I al seu costat –des del punt de vista topogràfic i per la gravetat– hi ha les fractures de les **vèrtebres cervicals**, de l'**atles**, de l'**axis**, de l'**apòfisi odontoide**, d'una **apòfisi transversa**, de l'**arc neural**, és igual: totes són prou greus, amb el perill d'afectar el **bulb** o la **medul·la**.

Un bon dia –exactament el 7 de febrer de 1984– la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans –la nostra autoritat en els afers de la llengua– acordà que el nom del profeta Jeremies i el del filòsof i matemàtic Pitàgores fossin escrits amb la terminació **-es**. I és clar, tots els d'identica situació: la deessa Pal·les, l'exemplar Mecenes, etcètera, i els noms comuns del mateix cas. Així, des d'aquell dia, fan bé les persones que escriuen **atles**, **pàncrees**, **càrdies** i **psoes**.

De les fractures dels ossos de la cara, les més freqüents són les dels **ossos nasals** i potser les de la **mandíbula**, les del **pòmul** i les del **sòl** de l'òrbita, sobretot les de la **vora orbitària**.

Ara, podríem parlar de la **luxació** de l'articulació **tèmporo-maxil·lar**, del **desplaçament** i la **subluxació**, però no acabaríem mai. Val més deixar-ho.

El tronc i la columna

Algunes de les persones que s'han acostat al problema lliures de prejudicis són de l'opinió que el mal ve del dia que l'espècie va decidir de passar la vida

dempeus. Però ara ja està feta la gràcia i ens hem de conformar si una adolescent té una **escoliosi**, si una mala ossificació provoca una **cifosi** o si una **lordosi** amarga l'existència; això sí, mirant de solucionar-les.

I si després de mirar l'**esquena** observem el **pit**, és molt possible que continuïn les preocupacions. Les possibilitats d'una deformitat són múltiples i la vena dels avantpassats les batejà per la via de les comparances: **tòrax de campana**, **tòrax d'embut**, **tòrax de quilla** o **de colomí** o **de pollastre**, **tòrax de sabater** o **tòrax de titella**.

Si alguna oïda s'estranya de la unanimitat preposicional d'aquestes locucions, que es fixi que la preposició **de** serveix per a tot: denota l'**origen** (sang del nas), el **mitjà** (maniobra de tracció), el **contingut** (injectable de sèrum), la **pertinença** (fractura de calcani), la **matèria** (pròtesi de metacrilat), la **semblança** (cara de lluna plena) i, en general, qualsevol tret característic. Si d'altres llengües recorren, en alguns d'aquests casos, a la preposició *en* o a la *à* no cal imitar-les; el català s'ha enamorat de la **de**.

El quadre dels **tòraxes** poc apol·linis es completa si les unions de les costelles amb els **cartilags** costals, per culpa d'un raquitisme, estan **engruixides**. Diu que semblen els **grans d'un rosari** i, és clar, el conjunt rep el nom de **rosari raquític**.

Ve a tomb de comentar de quina manera la terminologia mèdica –tan crítica algunes vegades– manleva els seus mots de les més diverses àrees de l'activitat humana, de la ferreteria i tot. La columna vertebral és plena –de dalt a baix– de frontisses: comença amb la **frontissa crànio-raquídia** o **xarnera** crànio-raquídia, per continuar amb la **frontissa** o **xarnera cèrvico-dorsal** o la **frontissa** o **xarnera lumbo-sacra**.

Si no s'hagués de prendre com una reiteració abusiva, es podria fer l'observació que **els anteriors adjectius composts llueixen guionet perquè fan referència a la relació entre una estructura i una altra**.

La **mobilitat** de la columna (o del **raquis**, si es vol), estariem llestos si depengués només de les mencionades frontisses: la suma dels mínims moviments de cada una de les vèrtebres aconsegueix –amb bon estat de salut i en edats tendres– **flexions** considerables.

S'ha de fer constar que per bona que sigui la salut de la columna i la dels músculs **flexors** i per molta voluntat que hom posi en la **flexió** és impossible d'arribar a «*flexionar*» l'esquena, per la senzilla raó que el verb «*flexionar*» és inexistent: **la flexió és l'acció de flectir o de flectir-se i el múscul flexor és el que serveix per a flectir.**

Si els cossos vertebrals estan atrotinats –per una malaltia o per un traumatisme– pot passar de tot: tinguem present que els **forats espinals** de les vèrtebres configuren el **canal espinal** que, fins a la **cua de cavall**, és el continent de la **medul·la**. Imaginem, doncs, la facilitat amb què pot produir-se una **compressió**.

Entre el **canal** i la **canal** són possibles tants dubtes com entre l'ordi i la civada o com entre un gos llebrer i un coniller:

- **canal**, masculí, és equivalent a conducte (vertebral, digestiu, de part, anal, inguinal, per exemple);
- **canal**, femení, és equivalent a solc, depressió allargada (bicipital, carpiana, tarsiana, per exemple).

Posats a fer la guitza, les vèrtebres tant poden arribar a l'**anquilosi** i aleshores no hi ha manera de **flectir** l'esquena o –al contrari– la deixen en flexió i no és possible de **redreçar**-la, com –massa mòbils– una es desplaça sobre la veïna de sota, efectuant un veritable **lliscament** (gr. *olísthêsis*) que ha estat denominat **espondilolistesi**.

I també es pot malmetre el **disc intervertebral** o escapar-se del seu lloc –ah, l'**hèrnia de disc**!– tot fent obsequi d'un malèvol **pinçament**.

Quan en comptes d'efectuar moviments inoportuns, els cossos vertebrals sofreixen processos destructius resulten **aplanats** i, radiològicament, presenten una típica **imatge de falca o de tascó**.

Aquest florit ventall de possibilitats d'alteració provoca sempre –i no se'l des-cuida mai– un **síntoma** manifestament molest: el dolor. Des del **clatell** (que també és permès d'anomenar **la nuca**) fins a **les natges**, pot presentar-se en qualsevol regió i mantenir-s'hi fix o irradiar-se. Una gran part de la població l'ha tastat i s'esborrona només de sentir els noms de **dorsàlgia**, **lumbàlgia**, **neuràlgia** o els més assequibles de **mal d'esquena**, **mal de ronyons**, **lumbago** o **ciàtica**.

I com que tot ve que s'acaba, el tronc ho fa amb la **pelvis**: el **sacre** i el **còccix** per darrera, i l'**os coxal** –amb els seus tres components, **ili**, **isqui** i **pubis**– lateralment i per davant. Amb uns inequívocs punts de referència, les **crestes ilíaques**, la **símfisi púbica** i el **promontori pelvià**; i si no, que ho preguntin a un tocòleg.

I que preguntin a un traumatòleg per les **fractures pelvianes** i, sobretot, pels traumatismes importants de columna vertebral, amb l'amenaça de la **paraplegia** i la cadira de rodes.

En aquest recull i amb intenció de dissipar pensaments llòbrecs, direm que **paraplegia** –com **hemiplegia**, **monoplegia**, **diplegia**, **tetraplegia**– no fan ús de cap accent i, per tant, llur pronúncia sona ben bé igual que cirurgia, llibreria, heretgia o que el dolç nom de Maria.

L'extremitat superior

No hi ha res tan edificant com la contemplació de gent del nostre braç en contínua activitat, ni un moment amb els braços plegats, sempre a punt i amb els

braços oberts, sense estirar mai més el braç que la màniga, braç a braç amb el necessitat, talment convertint-se en el braç dret de les causes justes. Aquelles causes justes que ja veien a les Corts Catalanes el braç militar, el braç eclesiàstic i el braç popular.

Si el mot **braç** resol problemes d'expressió de significat tan divers és per una raó molt simple: perquè, bo i admetent que en un cos no hi ha res sobrer, els braços són els braços i sense braços no podríem fer ni una abraçada.

La **mobilitat** de l'extremitat superior és complexa. Sense anar més lluny, una abraçada, per exemple, exigeix moviments **d'elevació, de rotació, d'abducció, d'adducció, de flexió, de supinació i de pronació**. I la sort és que no cal anar rumiant quin ve primer i després quin toca; l'impuls afectiu ja ho sap.

Com també sap tothom que l'extremitat superior –l'extremitat toràctica– és la formada pel **braç**, l'**avantbraç** i la **mà**, encara que habitualment hom doni el nom de braç a tot el conjunt. Allò que ja no sap tanta gent és que el braç pròpiament dit, la part compresa entre l'**espatlla** i el **colze**, també ha estat anomenat **braó**, que, alhora, és sinònim de vigoria, de coratge.

Més d'una vegada, l'atenció feta a detalls que semblen nimietats no és ni de bon tros una pèrdua de temps:

- **mòbil, mobilitat, mobilització, immòbil, automòbil**, etcètera, en català s'han mantingut fidels a la **be** que duen els ètims llatins;
- **mà** –com, per exemple, *sòl* (cast. *suelo*), *séc* (cast. *pliegue*), *pèl* (cast. *pelo*)–, tot i la condició de monosíl·lab, s'ha d'accentuar per distingir-la de l'adjectiu possessiu femení **ma**. (I els altres exemples, per distingir-los de l'astre, de l'adjectiu oposat a humit i de la contracció de per i el.)

L'extremitat superior, a semblança de les altres parts del cos, no ha vingut al món amb un certificat de garantia i les avaries hi poden començar molt aviat,

en el temps i en l'espai. I qui no s'ho cregui, que pensi en l'elevació congènita de l'**escàpula**, en les fractures de la **clavícula** per traumatisme obstètric o en la pobreta **escàpula alada**. Com es veu, posats a començar topogràficament aviat, les alteracions s'inicien ja a la **cintura escapular** o sigui abans del començament del braç pròpiament dit.

Aquesta menció de la cintura escapular –**anell** ossi d'una gran importància funcional, però constituït per un acoblament d'estructures– propicia l'entrada en escena de l'**anatomia funcional**, de la qual un destacat element és el **muscle**. Aquí sí que la constitució és múltiple: les articulacions **escàpulo-humeral**, **subacromial**, **acròmio-clavicular**, **esternoclavicular**, els músculs **deltoide**, **supraspinós**, **infraspinós**, **rodó menor** o llurs tendons i, a més, lligaments i càpsules, algunes amb un paper de primera línia com, per exemple, el **manegot suprahumeral** o **manegot dels rotadors**.

Unes afeccions de la regió molestes en extrem són el **muscle de golf** i el **muscle de tennis** que, a semblança del **colze de golf** i el **colze de tennis**, són provocades per aquests esports, la qual cosa no s'ha de prendre com una incitació al sedentarisme, conducta que comporta el risc d'acabar adquirint el **colze de l'estudiant**.

Com tampoc no és una invitació a deixar anar els infants sense donar-los la mà, la constatació que la majoria d'aquelles espectaculars **pronacions doloroses** són degudes a una **subluxació** del tendre **cap del radi**, provocada per una brusca tracció de l'adult quan volia evitar una caiguda.

Si fa una eternitat que als mots **supinació** i **supinador** els fèiem correspondre l'adjectiu **supí**, **supina**, la cosa més natural del món és que a **pronació** i **pronador** els fem correspondre **pron** i **prona**.

Després ve el **canell** amb **la canal carpiana** i aquells vuit ossos que tothom sap. I després, oh meravella, ve un dels compendis d'imatges polimorfes més fantàstics que hom pugui oferir, talment un espectacle d'ombres xineses.

Pel que fa a la mà, **mà apostòlica, mà de binocles, mà cadavèrica, mà del diable, mà d'escrivent, mà fesa, mà de llevador, mà de mitena, mà pèndula, mà de pinça de cranc, mà obstètrica, mà de pinya, mà de predicador, mà de simi, mà suculenta, mà de telescopi, mà de trident, mà de trinxera** i, com a final truculent, **mà d'urpa**.

I pel que fa als dits, dit o dits **d'aranya, de baioneta, de balena, de baqueta de timbal, de beisbol, de bugadera, de cadàver, de coixí, de coll de cigne, de cosidora, hipocràtic, de maça, de martell, de molla, de pala, de pianista, de salsitxa** i, per fer un final poètic, **dits de tulipa**.

Sempre, sempre –ja se sap– amb la preposició **de**, que per a les locucions adjectivals és la genuïnament catalana.

Allò que, en canvi, no se sap és si aquell signe radiogràfic del raquitisme degut a l'engruiximent de les **epífisis distals** del cúbit i del radi que de sempre hem anomenat **imatge de copa de xampany**, haurà de canviar de nom per alguna raó de competències comercials.

L'extremitat inferior

Que entre nosaltres hi hagi molt bons experts en ortopèdia i traumatologia no ha de causar cap sorpresa: ja ve de lluny. Una mostra l'ofereix la vinguda a Catalunya, l'any 1305, del nunci del Papa a Anglaterra Arnau Amanieu de Labret; el pobre home patia un «deslogament de l'anca» (una luxació del maluc) que, segons les cròniques, «ni els metges d'Anglaterra, ni els de França, ni els de Montpeller» no havien pogut resoldre. Va venir per fer-se

assistir pel cirurgià del nostre rei Jaume II, Berenguer Sarriera –justament el personatge que dona nom a aquesta col·lecció de Reculls. També segons les cròniques, la intervenció de Berenguer Sarriera fou un èxit i el nunci apostòlic pogué retornar a casa seva completament guarit. És una satisfacció.

I és que els desperfectes que l'extremitat inferior pot arribar a presentar no tenen fi ni compte. Per començar, una peça que tot i ésser articulada hauria de mantenir una certa verticalitat, ara ve que forma un angle obert enfora, ara ve que el forma obert endins. En el primer cas (quan els eixos longitudinals de dos segments esquelètics contigus o de dues parts del mateix segment formen entre ells un angle **obert enfora** respecte la línia mediana del cos) la situació rep el qualificatiu de **valga: coxa valga, genoll valg, hàl-lux valg**. I en el segon (quan formen un angle **convex endins** respecte a la línia mediana del cos) el qualificatiu és de **var: coxa vara, genoll var, peu var, metalars var**.

Hi ha noms llatins que, traduïts al català, perdrien llur precisió o especificitat. Un exemple d'aquesta necessitat de mantenir el llatí pot ésser el terme cromosòmic *locus* i el plural *loci*. Ara, si la traducció és possible i un cop feta continuem entenent-nos, cal traduir. Com ja fa dies es féu amb *caput femoris* o *cauda equina*.

L'angle que formen l'**eix diafisial** del fèmur i l'eix del coll s'acosta, en la coxa valga, als 180° i, en la coxa vara (també dita **coxa adduïda** o **coxa flectida**) té un valor a l'entorn dels 90°. I deixant tranquil·la la geometria, encara tenim el **maluc de molla** –amb aquell característic **ressalt** i el soroll sord que l'acompanya– o el **despreniment epifisial** del cap del fèmur (l'**epifisiòlisi**) o les fractures del coll. Massa problemes!

El problema que no hauria d'existir és que **despreniment** costi de dir. Si d'entendre en fem, unànimement, enteniment, de desprendre n'hem de fer, és clar, **despreniment**; sense lletres afegides.

Per al genoll, les desventures no acaben amb les **comes en forma d'ics**, **X** (genoll valg) i les **comes en forma de parèntesi** (genoll var), ja que el **genoll recorbat** també és una bona creu. I no parlem del **ratolí articular** i de la luxació de la **ròtula** i de tota la història del **menisc** i dels **ligaments encreuats**: que si el menisc extern, que si l'intern, que si la **banya** anterior, que si la posterior. I dels ligaments encreuats, que si l'anterior, que si el posterior.

Creuar vol dir travessar, passar d'un costat a l'altre (un carrer, un riu, un camp). **Encreuar** vol dir disposar dues coses formant creu i **encreuar-se** vol dir interseccar-se. Més clar, l'aigua.

Moltes vegades, les condicions socio-culturals determinen variacions de la morbiditat d'algunes dolences. Avui, entre la disminució del cens de religioses i el costum tan estès de fregar sense agenollar-se, la **bursitis prerotular** costa molt més de veure; gairebé resultaria incomprendible la història d'aquell personatge de Jerome K. Jerome que, determinat a fer un profund examen de la seva salut, es féu amb un gros llibre de medicina i procedint alfabèticament obtingué —diu— «la conclusió que l'única malaltia de què m'alliberava era la coneguda amb el nom de *mal dels genolls o de les serventes*». Les altres, les tenia totes.

Després, robusta, ve la **tíbia** amb la seva tan sensible **cresta tibial**, la **canyella**, que els futbolistes fan tan bé de protegir. I el **turmell**, que és com la frontera entre la cama i el peu, amb els **mal·lèols** fent la guàrdia. I dels peus, què se'n pot dir? Fan el que poden portant tot el pes de la casa.

L'**empenya**, el **taló** i la **planta**, tothom sap on són. El **tars** i la **canal tarsiana**, ja no tant; però el **retropeu** i l'**avantpeu** són topònims exclusius dels ortopedes.

El peu, en entrebancs, supera llargament la mà. Pot desviar-se en abducció, en adducció, en supinació i en pronació; pot, per la seva disposició, rebre els adjectius de **peu assiri**, **peu bot** o **de pinya** (de pinya valg o var o talus), **peu buit** o **cavus**, **caigut**, **calcani** o **talus** i el seu contrari el **peu equí**, **equinovalg**, **equinovar**, **fes**, **forçat** o **de marxa**, **garrell**, **pla**, **valg** i **var**; i encara **peu de balanci**, **d'espàtula** i **d'urpa**.

Els dits del peu –i els de la mà també– sembla com si tinguessin por de la solitud i, de vegades, ja en la vida fetal, decideixen d'unir-se: és la **sindactília**. I si els sembla que només cinc no donaran l'abast, es procuren reforços: és la **polidactília**.

Però el primer paper dels dits del peu –fins i tot del peu en general– el té el **galindó**, l'**hàlux valg** que diuen els especialistes. Al seu costat, les **durícies** i els **ulls de poll**, l'arrogant **esperò calcani** i l'enutjosa **gibositat dorsal del peu** són simple comparsa.

QUÈ HI FAREM?

El mestre de l'Estudi General de Lleida Jaume d'Agramunt, quan l'any 1348 escrivia als Paers de la Ciutat sobre la preservació de la pesta, els deia que «de la curació de les malalties no he volguda fer menció», «car el tractat aquest és fet principalment a profit del poble e no a instrucció dels metges, com jo sia dels menors del món». I argumentava que «el regiment de cura-ció» és de la incumbència del metge.

Seguint l'exemple de Jaume d'Agramunt, aquest recull tampoc no entrarà en cap de les filigranes terapèutiques que tan bé coneixen i practiquen els nostres experts, que la intenció d'aquest text és clarament una altra.

Però sí que el recull farà observar que el mestre de Lleida parla de la **curació** de les malalties, del regiment de **curació**, i remarcarà que d'aquesta paraula avui se'n fa un ús impropí. **Curació** (o **cura**) i **curar** són termes que fan referència a l'assistència a un malalt, al tractament d'una malaltia –independentment de si el malalt es **guareix** o no–, de la mateixa manera que els mots francesos *soin* i *soigner*. Si la malaltia cessa, si la salut és restituïda –i tots tan contents– hem de fer ús dels mots **guarició** (o **guariment**) i **guarir**, com fan els francesos amb *guérison* i *guérir*.

Com que no sempre els problemes han d'ésser d'aquells que fan perdre la son i algunes vegades tot plegat no és cap gran cosa, les mesures terapèutiques recomanades –pal·liatives o preventives– també poden ésser senzilles i gairebé pròpies de iaia. El contrast és que aquestes solucions mig casolanes han pres el nom de les ferrenyes peces del pesant arnès dels ardirers cavallers medievals: la **musclera**, la **colzera**, la **canellera** i el **guantellet**, la **ventrera** i el **cuixal**, la **genollera**, la **canyellera** i la **turmellera**.

Tots aquests adjutoris consisteixen en simples artificis ortopèdics o –menys encara– en **embenats** adients, fets generalment amb **bena** elàstica. Com que la tècnica té solucions per a tot, en d'altres casos la bena és **adhesiva** o es fan **embenats de cola de zinc** o **embenats compressius** o es fa l'immobilitzador **embenat de guix** (o **d'escaiola**), base d'amistoses inscripcions, que si és de la cama acostuma a proveir-se d'un **taló** o d'un **estrep**.

D'embenats n'hi ha de dues classes: els embenats fets de qualsevol manera i els embenats ben fets, que poden arribar a la categoria d'obra artística i sap greu de desfer-los quan imperiosament s'han de canviar: oh, l'**embenat de capellina** o el **de T** (o **crucial**) o el **dolador** i el **d'espiga**, i el **d'espiral** o el **de guantellet** i l'**imbricat** i l'**oblic** i l'aritmètic **embenat del vuit**.

Així que l'embenat és acabat de col·locar, ha arribat el moment d'emballar-se: tan net, sense arrugues i, sobretot, amb la nostrada **preposició de**. De capellina, d'espiga, de guantellet, de vuit,...

Quan la intenció és fer possible la marxa –en casos d'invalidesa severa– o aconseguir que hom camini amb una major confiança, entra en joc una extensa gamma d'eficaces ajudes: des d'aquell elegant **bastó de puny** o els enginyosos **bastons metàl·lics** –el **bastó anglès**–, amb el **suport** per a la mà col·locat en angle recte i la prolongació graduable, adaptable a l'avantbraç, fins a la **crossa** del travesser que hom posa sota l'**aixel·la**. I encara, si la inestabilitat és més acusada, hom pot recórrer al **bastó de tres peus** –o **bastó tripodal**– o al **de quatre peus** (o **de quatre petges**) que, en rigor, ja és un autèntic **cavallet**.

L'afirmació que les paraules **recolzar** i **suport** no poden viure l'una sense l'altra **recolza** en arguments tan assequibles com les definicions del diccionari: **recolzar** és descansar sobre un **suport**, posar una cosa de manera que **recolzi** o descansi sobre un **suport**, sostenir-se en una posició inclinada fent descansar els colzes, l'esquena, etc, sobre un **suport**.

Potser aquest comentari –com un bastonet– podrà prestar bon **suport** a algun intent de reciclatge.

Amb els bastons, les croses i els cavallets s'ha iniciat –ranquejant– el polimorf capítol de les **ortesis**. Sí, perquè **ortesi** ho és qualsevol mitjà instrumental d'aplicació en ortopèdia, tant si és de **suport** com si és de correcció; tant si l'**aparell**, la **fèrula** o el **tutor ortètic** van destinats al cap com als peus o a qualsevol punt entre aquests extrems.

L'enginy dels ortopedes (o **ortopedistes**), dels mecànics ortopèdics i dels **ortètics** és inexhaurible: del vell embenat de guix cèrvico-toràcic –el **guix minerva**– han passat al **minerva** metàl·lic o de materials plàstics, amb additaments o **folres** de cuir, de cautxú, de goma-espuma, o a les **tenalles de compàs** destinades a la pràctica de traccions vertebrals; i per al coll, el tòrax i el tronc han dissenyat, per exemple, el distingit **collaret** cervical que pot completar-se amb una prolongació fins al **mentó**, la **cotilla** de suport amb **pilotes compressives** o sense, o amb **coixinet pneumàtic**, i tot un repertori de **corretges**, de **cinturons** i de **tirants**, simples o **encreuats**.

Tant l'extremitat superior com l'extremitat inferior tenen a punt un joc variadíssim de fèrules: n'hi ha per a totes les necessitats i per a tots els destins, algunes de complexes, com ara l'aparell destinat a descarregar el peu de part del pes corporal, format per dues fèrules unides per tres o quatre **abraçadores** (o **fleixos**), moltes vegades amb una **articulació de frontissa** a l'alçada del genoll.

Els peus són un capítol a part: d'una banda, hi ha les **plantilles** de suport de la **volta plantar**, amb els partidaris enfervorits i els crítics summament restrictius, i de l'altra hi ha les **sabates ortopèdiques**, amb la miraculosa **alça**, de gruixos variats i de variats materials, o amb relleus o reforços per a totes les ocasions.

Si els impediments són de tal magnitud que no hi ha fèrules ni tutors que hi valguin, s'ha d'anar a parar a la **cadira de rodes**, amb la qual han estat fets grans progressos: de les varietats clàssiques, una amb **seient normal** i l'altra amb **seient foradat i receptacle sanitari adjunt**, s'ha passat a la **cadira plegable** i la **cadira autopropulsable**.

Fins que, en ocasions, cap de les ajudes enumerades pot ésser d'utilitat i –no hi ha més remei– s'ha d'anar a la **sala d'operacions** per a practicar una **osteotomia**, una **ostectomia (cuneïforme**, per exemple) o una **osteoplàstia**; o una **artrotomia**, una **artroplàstia** o una **artròdesi**; o una **tenotomia**, una **tenoplàstia** o una **tenòdesi**; o, si es vol una major precisió, una **bunionectomia** –l'extirpació del galindó–, una **coxotomia**, una **aquil·lorràfia** o la reconstrucció d'una **politja tendinosa**.

Sempre –a regions diferents– són alguns dels mateixos actes quirúrgics: la **incisió**, el **desbridament**, l'**excisió** o **exèresi**, la **resecció**, el **buidat** o l'**ompliment** d'una cavitat òssia, l'**allargament** o l'**escurçament** d'un tendó, l'**ablació** o l'**extirpació**, la **decorticació**, el **reemplaçament** articular o, és clar, la **reducció** d'una fractura o la **fixació** d'uns fragments.

O algunes vegades la denominació de l'acte és d'una major precisió: hom practica, per exemple, una **esquirectomia**, que no és res més que l'extirpació d'un o més **resquills** d'un os fracturat; o bé toca de fer una **seqüestrectomia**, l'extirpació d'un fragment d'os necròtic, el **segrest** que diem.

El mot llatí *sequestrum* –que vol dir cosa posada a part– ha arribat al català en la forma **segrest**, nom comú sense cap pretensió. Ara bé, quan és hora de formar un neologisme culte, sempre la construcció és feta a partir de l'ètim; per això, parlem de **seqüestrectomia** o de **seqüestració**. Igual com diem llavi i labial o llàgrima i lacrimal.

Si el bo del cirurgià ha de fer una **reinserció** tendinosa o una **fixació** –una **osteosíntesi**, per exemple–, la meravella és que se'n surti, que sàpiga que ha de triar de l'enlluernador mostrari d'elements de fixació o de sutura que té davant seu: **agulles, claus, cargols, pernys, filferros, gafes, clavilles**, etcètera. Amb aquests elements podrà fer allò que més convingui: una **sutura metàl·lica**, un **enclavatge**, un **encercolatge** (també dit **cerclatge**) i si no en té prou, ho podrà consolidar amb la **cimentació**. Si s'aconsegueix una **immobilització** completa, la **consolidació** serà perfecta i es produirà un **call** que farà goig de veure.

Es diu que els cirurgians de prestigi, quan efectuen una sutura **metàl·lica** mai de la vida no es descuiden la ela geminada.

Els recursos, però, no acaben aquí: si la peça avariada és inarreglable hom pot recórrer al **trasplantament** (o **trasplantació**, com es vulgui, però sempre sense ena després de la lletra a de la primera síl·laba), a l'**empeltament** (**autoempelt**, **homoempelt**, **heteroempelt**, **empelt pediculat**, etc) o a la **implantació**, amb un **implant sintètic** o **al·loplàstic**, **subperiòstic** o **supra·periòstic** o encara de cent característiques més.

O es pot anar a parar a la **pròtesi**, substitució d'un òrgan o d'una part d'un òrgan per una peça o aparell que reproduceix més o menys exactament la part que manca. Aquí, la bioenginyeria ha fet obres mestres: des de les pròtesis cosmètiques o inactives fins a les mioelèctriques, dirigides per potencials d'acció, des de les metàl·liques a les de reïna acrílica, des de les de guant o sabata adaptables al **monyó d'amputació** a les de roda dentada, les de cremallera, les d'articulació amb sistema de control graduable, l'arsenal **protètic** és com una benedicció, ja que fa menys amargues una infinitat d'invalideses.

I, per damunt de tot, l'observació que **ortopèdia** –que també pot ésser anomenada **ortomòrfa**, **ortopràxia**, **ortosi** i **ortoteràpia**– inclou en qual-sevol de les seves denominacions la forma prefixada del mot grec *orthós*, que significa dret, dempeus, i que hi és emprada en el sentit de recte, dret, correcte.

«Llarg és el camí d'ensenyar per preceptes, curt i eficaç per mitjà de l'exemple.»

Luci Anneu Sèneca, el Jove (Epístoles, 6, 5)

VOCABULARI CASTELLÀ-CATALÀ

<i>abrazadera</i>	abraçadora
<i>acondroplasia</i>	acondroplàsia
<i>acondroplásico</i>	acondroplàstic -a
<i>acortamiento</i>	escurçament
<i>acromioclavicular</i>	acròmio-clavicular
<i>aguja</i>	agulla
<i>agujero</i>	forat
<i>alambre</i>	filferro
<i>alargamiento</i>	allargament
<i>almohada</i>	coixí
<i>almohadilla</i>	coixinet
<i>aloplástico</i>	al·loplàstic -a
<i>alza</i>	alça
<i>anejo</i>	annex (pl. annexos)
<i>anillo</i>	anell
<i>anquilopoyético</i>	anquilopoètic -a
<i>anquilosis</i>	anquilosi
<i>antebrazo</i>	avantbraç
<i>antepié</i>	avantpeu
<i>aplasia</i>	aplàsia
<i>apófisis</i>	apòfisi
<i>apoyar</i>	recolzar
<i>apoyo</i>	suport
<i>Aquiles, tendón de</i>	Aquil·les, tendó d'
<i>aquilorrafia</i>	aquil·lorràfia
<i>aracnoides</i>	aracnoide
<i>artrodesis</i>	artròdesi
<i>artroscopio</i>	artroscopi
<i>artrosis</i>	artrosi
<i>asiento</i>	seient
<i>asta</i>	banya
<i>atlas</i>	aties

<i>axila</i>	axil·la
<i>ázigo</i>	àzig àziga
<i>bastón inglés</i>	bastó anglès
<i>bisagra</i>	frontissa
<i>borde</i>	vora
<i>bóveda</i>	volta
<i>brazo</i>	braç
<i>bregmática</i>	bregmàtica
<i>bulbo</i>	bulb
<i>bunionectomía</i>	bunionectomia
<i>caballete</i>	cavallet
<i>cadera en resorte</i>	maluc de molla
<i>cadera</i>	anca; maluc
<i>callo óseo</i>	call ossi
<i>callo, dureza</i>	durícia
<i>cancerígeno</i>	cancerigen -ígena
<i>capelina</i>	capellina
<i>carpiano</i>	carpià -ana
<i>cartílago</i>	cartílag
<i>cauchú</i>	cautxú
<i>cefalohematoma</i>	cefalohematoma
<i>célula</i>	cèl·lula
<i>cementación</i>	cimentació
<i>centelleo</i>	centelleig
<i>cerclaje</i>	cerclatge, encercolatge
<i>charnela</i>	xarnera
<i>choque</i>	xoc
<i>cifosis</i>	cifosi
<i>circunflejo</i>	circumflex -a
<i>clavija</i>	clavilla
<i>clavo</i>	clau
<i>cleidectomía</i>	clidectomia
<i>cóccix</i>	còccix
<i>codal</i>	colzera

<i>codo</i>	colze
<i>cogote</i>	clatell
<i>cola de caballo</i>	cua de cavall
<i>colágeno</i>	col·lagen
<i>colapso</i>	col·lapse
<i>colgajo</i>	penjall
<i>collar</i>	collaret
<i>compás</i>	compàs
<i>complejo</i>	complex (pl. complexos)
<i>compresión</i>	compressió
<i>compresivo</i>	compressiu -iva
<i>condíleo</i>	condili -ília
<i>cóndilo</i>	còndil
<i>conminuto</i>	comminut -a
<i>conmoción</i>	commoció
<i>correa</i>	corretja
<i>corsé</i>	cotilla
<i>corte</i>	tall
<i>corva</i>	sofraja de la cama
<i>cotiloideo</i>	cotiloide
<i>coxo-femoral</i>	coxo-femoral
<i>cráneo</i>	crani
<i>craneosinostosis</i>	craniosinostosi
<i>crecimiento</i>	creixement
<i>cresta</i>	cresta
<i>cuentas de rosario</i>	grans de rosari
<i>cuero</i>	cuir
<i>cuero cabelludo</i>	cuir cabellut
<i>cuña</i>	falca, tascó
<i>curación</i>	curació; guariment
<i>curar</i>	curar; guarir
<i>dedo en martillo</i>	dit de martell
<i>dedo en maza</i>	dit de maça
<i>dedo en palillo de tambor</i>	dit de baqueta de timbal
<i>dedo en resorte</i>	dit de molla

<i>desarrollo</i>	desenvolupament
<i>desbridamiento</i>	desbridament
<i>deslizamiento</i>	lliscament
<i>desplazamiento</i>	desplaçament
<i>desprendimiento</i>	despreniment
<i>diafisario</i>	diafisial
<i>diáfisis</i>	diàfisi
<i>disco</i>	disc
<i>dismelia</i>	dismèlia
<i>displasia</i>	displàsia
<i>doblar</i>	flectir
<i>empeine</i>	empenya
<i>en pie, de pie</i>	dempeus
<i>enclavamiento</i>	enclavament; enclavatge
<i>enderezar</i>	redreçar
<i>engrosamiento</i>	engruiximent
<i>epifisiolisis</i>	epifisiòlisi
<i>epifisario</i>	epifisial
<i>epífisis</i>	epífisi
<i>escafoides</i>	escafoide
<i>escápula</i>	escàpula
<i>escayola</i>	escaiola
<i>escoliosis</i>	escoliosi
<i>escotadura</i>	escotadura
<i>esfenoides</i>	esfenoide
<i>espalda</i>	esquena
<i>espinilla</i>	canyella
<i>espinillera</i>	canyellera
<i>espolón</i>	esperó
<i>espondilolistesis</i>	espondilolistesi
<i>esquiria</i>	resquill
<i>esquirlectomía</i>	esquirectomía
<i>esternocleidomastoideo</i>	esterno-clido-mastoïdal
<i>estribo</i>	estrep
<i>etmoides</i>	etmoide
<i>exéresis</i>	exèresi

<i>férula</i>	fèrula
<i>fibrilar</i>	fibril·lar
<i>fisura</i>	fissura
<i>flector</i>	flector -a
<i>fleje</i>	fleix (pl. fleixos)
<i>flexión</i>	flexió
<i>fontanela</i>	fontanel·la
<i>forro</i>	folre
<i>fosa</i>	fossa
<i>fractura en tallo verde</i>	fr. de branca (o canya) verda
<i>frente</i>	front (masc.)
<i>gemelo</i>	bessó (pl. bessons)
<i>giba</i>	gibositat; gep
<i>glenoide</i>	glenoide
<i>glúteo</i>	gluti -útia
<i>grapa</i>	gafa
<i>guantelete</i>	guantellet
<i>hálux</i>	hàl·lux
<i>hemiplejía</i>	hemiplegia
<i>hombreira</i>	musclera
<i>hombro</i>	muscle; espatlla
<i>hueco</i>	buit
<i>hueso</i>	os (pl. ossos)
<i>hundimiento</i>	enfonsament
<i>iliocostal</i>	ílio-costal
<i>ilion</i>	ili
<i>imagen</i>	imatge
<i>implantación</i>	implantació
<i>implante</i>	implant
<i>infrarrojo</i>	infraroig
<i>injerto</i>	empeltament; empelt
<i>inmóvil</i>	immòbil
<i>inmovilización</i>	immobilització
<i>invalidez</i>	invalidesa

<i>isquion</i>	isqui
<i>juanete</i>	galindó
<i>labio hendido</i>	llavi fes
<i>labio leporino</i>	llavi leporí
<i>lambdoidea</i>	lambdoide
<i>laxitud</i>	laxitud
<i>laxo</i>	lax -a
<i>ligamento cruzado</i>	lligament encreuat
<i>línea áspera</i>	línia aspra
<i>lordosis</i>	lordosi
<i>lumbalgia</i>	lumbàlgia
<i>lumbosacro</i>	lumbo-sacre -a
<i>maléolo</i>	mal·lèol
<i>mamelón</i>	mamelló
<i>manguito</i>	manegot
<i>mano</i>	mà
<i>mano en tridente</i>	mà de trident
<i>mano hendida</i>	mà fesa
<i>mano zamba</i>	mà de pinya
<i>mano de mono</i>	mà de simi
<i>mano de garra</i>	mà d'urpa
<i>metástasis</i>	metàstasi
<i>maxilar</i>	maxil·lar
<i>mediano mediana</i>	mitjà mitjana; medià -ana
<i>medio (ambiente)</i>	medi
<i>medio media</i>	mig mitja
<i>médula</i>	medul·la
<i>menisco</i>	menisc
<i>mentón</i>	mentó
<i>meseta</i>	planell
<i>metálico</i>	metà·lic -a
<i>movilidad</i>	mobilitat
<i>muleta</i>	crossa
<i>muñeca</i>	canell

<i>muñequera</i>	canellera
<i>muñón</i>	monyó
<i>músculo</i>	múscul
<i>muslera</i>	cuixal
<i>muslo</i>	cuixa
<i>nalga</i>	natja (pl. natges)
<i>necrosis</i>	necrosi
<i>neoplasia</i>	neoplàsia
<i>neoplásico</i>	neoplàstic -a
<i>neumático</i>	pneumàtic -a
<i>nuca</i>	nuca
<i>occipucio</i>	occípit
<i>ojo de gallo</i>	ull de poll
<i>onda</i>	ona; onda
<i>orbitario</i>	orbitari -ària
<i>ortesis</i>	ortesi
<i>ortético</i>	ortètic -a
<i>ortopedia</i>	ortopèdia
<i>ortoterapia</i>	ortoteràpia
<i>óseo</i>	ossi òssia
<i>osteína</i>	osteïna
<i>osteogénesis</i>	osteogènesi
<i>osteogenia</i>	osteogènia
<i>osteomalacia</i>	osteomalàcia
<i>osteoporosis</i>	osteoporosi
<i>osteosíntesis</i>	osteosíntesi
<i>osteotomía</i>	osteotomia
<i>oxicefalia</i>	oxicefàlia
<i>palma</i>	palma
<i>pantorrilla</i>	tou de la cama, panxell
<i>paraplégico</i>	paraplègic -a
<i>paraplejía</i>	paraplegia
<i>partes blandas</i>	parts toves
<i>pelota</i>	pilota

<i>pélvico</i>	pelvià -ana
<i>peñasco</i>	penyal
<i>periòstico</i>	periòstic -a
<i>perno</i>	pern
<i>peroneo</i>	peroneal
<i>pie en garra</i>	peu d'urpa
<i>pie varo</i>	peu var
<i>pie plano</i>	peu pla
<i>pie talo</i>	peu talus
<i>pie zambo</i>	peu bot, peu de pinya
<i>pie equino</i>	peu equí
<i>pie cavo</i>	peu cavus
<i>pie valgo</i>	peu valg
<i>pie hueco</i>	peu buit
<i>pie forzado</i>	peu forçat
<i>pierna</i>	cama
<i>pinzamiento</i>	pinçament
<i>planta</i>	planta
<i>plantilla</i>	plantilla
<i>plexo</i>	plexe
<i>polea</i>	politja
<i>pómulo</i>	pòmul
<i>poplíteo</i>	popliti -ítia
<i>porosis</i>	porosi
<i>promedio</i>	mitjana
<i>prono</i>	pron -a
<i>proteína</i>	proteïna
<i>prótesis</i>	pròtesi
<i>protético</i>	protètic -a
<i>psoas</i>	psoes
<i>ptorigoideo</i>	ptorigoïdal
<i>pubis</i>	pubis
<i>pulso</i>	pols (masc.)
<i>puño</i>	puny; mànec
<i>quemadura</i>	cremada
<i>quirófano</i>	sala d'operacions

<i>rastreo</i>	rastreig
<i>ratón articular</i>	ratolí articular
<i>reblandecimiento</i>	reblaniment, remolliment
<i>reborde</i>	rebava
<i>reemplazo</i>	reemplaçament
<i>reflejo</i>	reflex (pl. reflexos)
<i>relleno</i>	ompliment
<i>resección</i>	resecció
<i>resonancia</i>	ressonància
<i>retropié</i>	retropeu
<i>rigidez</i>	rigidesa
<i>rodilla</i>	genoll
<i>rodillera</i>	genollera
<i>rótula</i>	ròtula
<i>rotura</i>	ruptura
<i>sacroespinal</i>	sacro-espinal
<i>safo</i>	safè -ena
<i>secuela</i>	seqüela
<i>secuestación</i>	seqüestració
<i>secuestrectomía</i>	seqüestrectomia
<i>secuestro</i>	segrest
<i>seno</i>	si (pl. sins)
<i>sien</i>	templa
<i>silla de ruedas</i>	cadira de rodes
<i>síndrome de aplastamiento</i>	síndrome d'esclafament
<i>sínfisis</i>	símfisi
<i>síntoma</i>	síntoma
<i>sobaco</i>	aixela
<i>soporte</i>	suport
<i>subaracnoideo</i>	subaracnoïdal
<i>suelo</i>	sòl
<i>supino</i>	supí -ina
<i>tabique</i>	envà
<i>tacón</i>	taló
<i>talón</i>	taló
<i>tarsiano</i>	tarsià -ana

<i>tejido</i>	teixit
<i>tenazas</i>	tenalles
<i>tenodesis</i>	tenòdesi
<i>tercio</i>	terç
<i>tibia</i>	tíbia
<i>tibiotarsiano</i>	tíbio-tarsià -ana
<i>tirohioideo</i>	tiro-hioïdal
<i>tobillera</i>	turmellera
<i>tobillo</i>	turmell
<i>tórax de pollo</i>	tòrax de pollastre
<i>tórax en quilla</i>	tòrax de quilla
<i>tórax de pichón</i>	tòrax de colomí
<i>tórax en embudo</i>	tòrax d'embut
<i>torcedura</i>	torçada
<i>tornillo</i>	cargol
<i>torticolis, tortícolis</i>	torticoli (masc.)
<i>tránsito</i>	trànsit
<i>trasplante</i>	trasplantació, trasplantament
<i>trazador</i>	traçador
<i>trocànter</i>	trocànter
<i>trocantéreo</i>	trocantèria -ana
<i>ultravioleta</i>	ultraviolat
<i>umbral</i>	llindar
<i>vaciado</i>	buidat
<i>valgo</i>	valg -a
<i>varo</i>	var -a
<i>venda</i>	bena
<i>vendaje</i>	embenat
<i>vendaje oblicuo</i>	embenat oblic
<i>vendaje en ocho</i>	embenat de vuit
<i>vendaje en espiga</i>	embenat d'espiga
<i>ventrera, cincha</i>	ventrera
<i>xifoides</i>	xifoïde
<i>yeso</i>	guix
<i>zapato</i>	sabata

APÈNDIX ANGLÈS-CATALÀ

<i>attachment</i>	fixació, inserció
<i>burying</i>	implantació
<i>cast</i>	embenat rígid
<i>crush syndrome</i>	síndrome d'esclafament
<i>crushing</i>	esclafament
<i>detachment</i>	despreniment
<i>encircling</i>	encercolatge
<i>filling</i>	ompliment
<i>graft, grafting</i>	empelt, empeltament
<i>harelip</i>	llavi fes
<i>ligation</i>	lligadura
<i>nailing</i>	enclavament
<i>needling</i>	puntura
<i>plaster jacket</i>	guix toràcic
<i>reattachment</i>	reinserció
<i>removal</i>	extirpació, extracció
<i>snip</i>	tall
<i>splinting</i>	aplicació d'una fèrula
<i>tear</i>	esquinç
<i>undercutting</i>	buidatge
<i>wiring</i>	sutura metàl·lica

AGRAÏMENTS

Amb informació, assessorament o consell han col·laborat en la redacció d'aquest recull lexicogràfic

Xavier Alemany i González
Antoni Càliz i Àvila
Josep M. Casanellas i Rosell
Alfons Fernández i Sabater
Josep Martí i Valls
Josep A. Monforte i Diaz
Robert Ramon i Soler
Ismael Roldan i Bermejo
Jordi Valls i Soler
Joan Vilaseca i Bellsolà
Corinne Zara i Yahni

i, d'una manera igualment estimable, els Departaments especialitzats que facilitaren material divers en resposta a la petició feta des de l'**Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears**.